

Թուրքիայի և ամերիկա-թուրքական համայնքի՝ ԱՄՆ-ում ֆառոզչական գործունեության նոր միտումները

Միացյալ Նահանգներում հատկապես վերջին վեց ամիսների ընթացքում ամերիկա-թուրքական համայնքի և Թուրքական հանրապետության համատեղ շահերով կազմակերպվել են մի շարք գիտական և հասարակական բնույթ ունեցող միջոցառումներ՝ գիտաժողովների, լսումների, սեմինարների և կլոր սեղանների տեսքով, որը բավականին լայն կերպով լուսաբանվել է ամերիկյան և թուրքական մամուլում: Հարկ է նշել, որ նմանատիպ ակտիվությունը թե՛ ծավալների և թե՛ կազմակերպված միջոցառումներին մասնակցող գիտնականների և ֆառոզչական ու հասարակական գործիչների մակարդակի առումով աննախադեպ է: Միջոցառումների կազմակերպման հարցում հատկապես աչքի է ընկնում Հադսոն ինստիտուտը:

Միջոցառումների հիմնական կարգախոսներն են՝ «Ամերիկան կորցնում է Թուրքիայի նման նվիրված և օգտակար դաշնակից» և «Ամերիկյան կառավարության և լոբբիական խմբերի ֆառոզչականությունը վիրավորում է թուրքերին»:

Այս բոլոր միջոցառումներն ակնհայտորեն ծրագրավորման մեկ կենտրոնի գործունեության արդյունք են, քանի որ բոլորն էլ մեկ տրամաբանության մեջ են գտնվում:

Հիմնական նպատակն է՝ համոզել ԱՄՆ ներկայիս վարչակազմին ննջում գործադրել ներկայացուցչական մարմինների, լոբբիստական կազմակերպությունների և հատկապես խոշոր ռազմարդյունաբերական և էներգետիկ կապիտալի վրա, որպեսզի վերջինները նվազեցնեն իրենց գործունեության ակտիվությունը՝ հաշվի առնելով այն կարևոր նշանակությունը, որ Թուրքիան օբյեկտիվորեն ունի Միացյալ Նահանգների ծրագրերի իրականացման տեսանկյունից և չխանգարեն Սպիտակ տանը որոշակի գիշումների գնալ Անկարայի հետ հարաբերություններում:

Ինչպես արդեն բազմիցս նշվել է, Միացյալ Նահանգները բազմաթիվ հարցերում շահերի հակասություն ունի Թուրքիայի հետ: Այս երկրների երկկողմանի հարաբերությունների շրջանակում ակտուալություն ձեռք բերած հիմնահարցերը չեն վերաբերում միայն ամերիկյան ներկայությանն Իրաֆում, ինչը, թերևս, հարաբերությունների առավել սրման պատճառներից մեկն է:

Անկարային, օրինակ՝ երբեք դուր չի եկել այն բավականին երկիմաստ ֆառոզչականությունը, որն ամերիկյան արտաքին գերատեսչությունը և հատկապես հատուկ ծառայությունները դրսևորել են ֆրդական շարժումների նկատմամբ: Հասկանալի է, որ ներկայումս, մասնավորապես այս հիմնահարցի վերաբերյալ, թուրքական վերաբերմունքն առավել ջղաձգային դրսևորումներ է ստացել, քանի որ Իրաֆ ներխուժելուց հետո Սպիտակ տունը շատ հարցերում հենվում է այս երկրում իր միակ իրական դաշնակցի՝ ֆրդերի վրա: Բացի այդ, ֆրդական ֆառոզչական տարբեր թևեր ներկայացնող գործիչները ժամանակ առ ժամանակ այնպիսի տեղեկությունների արտահոսք են կազմակերպում (չի

բացառվում, որ երբեմն դա տեղի է ունենում իրենց կամֆից անկախ), որոնց միջոցով ուղղակիորեն նշում են, որ ԱՄՆ-ի հետ պայմանավորվածություն ունեն անկախ ֆրդական պետության ստեղծման վերաբերյալ:

Անկարայի՝ Միացյալ Նահանգների և ՆԱՏՕ-ի հետ կապված հիմնական խնդիրները կապված են ոչ միայն ֆրդական հարցի ներկա փուլի զարգացումների հետ: Թուրքական «ներքին պետությունը» չափազանց մտահոգված է նաև եվրատլանտյան-ամերիկյան ֆաղափականության մեջ աստիճանաբար ուրվագծվող այն միտումով, որի իմաստն է ապահովել ԱՄՆ և/կամ ՆԱՏՕ-ի ռազմական ներկայությունը բոլոր այն տարածաշրջաններում, որտեղ եվրատլանտիզմն ունի իր էական շահերը:

Թուրքիայի դերը, այսպիսով, նվազում է բոլոր այն տարածաշրջաններում, որտեղ նախկինում ենթադրվում էր բացառապես կամ հիմնականում իր միջոցով գործելու տարբերակը, ինչի համար հիմք էր հանդիսանում լայնորեն գովազդված ձևակերպումը. «Թուրքիան մուսուլմանական արևմտյան ժողովրդավարության կաղապարով զարգացող աշխարհիկ և ազատ տնտեսական համակարգով հաջողակ պետություն է»: Այս ձևակերպումն օգտագործվեց՝ սկսած 1990-ականներից, երբ Թուրքիան փորձեց ստանձնել եվրատլանտիզմի տարածման առաքելությունը նախկին խորհրդային միջինասիական և հարավկովկասյան նորանկախ պետություններում, ինչը նրան ֆիչ հաջողվեց: Դրա պատճառները բազմաթիվ են. Թուրքիան փորձեց նեոպանթոնիստական գաղափարախոսության օգտագործման շնորհիվ իր գործունեության հիմքում արժեքային հենարան ձևավորել, ինչը հիմնականում շրնդունվեց, իսկ Թուրքիայի կողմից ինֆնուրույն և անկախ ֆաղափական գիծ վարելու ձգտումն անընդունելի էր արդեն պատվիրատուների կողմից: Բացի այդ, Հարավային կովկասում՝ Հայաստանի, իսկ Միջին Ասիայում՝ Թուրքմենստանի, Ղազախստանի և, ավելի ուշ, Ուզբեկստանի գործոնները խոչընդոտեցին Անկարայի արտաքին ֆաղափական ծրագրերի իրականացմանը:

Աֆղանստանում ԱՄՆ-ին և ՆԱՏՕ-ին Թուրքիայի օժանդակությունը նույնպես բավականին հարցեր է հարուցել ամերիկյան ռազմական ղեկավարության շրջանակներում, ինչը և ստիպեց ամերիկացիներին ձգտել ավելի լայնորեն օգտագործել ՆԱՏՕ-ի իր մյուս դաշնակիցների հնարավորությունները և խթանեց Սպիտակ տան ջանքերը՝ Ֆրանսիայի և Գերմանիայի հետ հարաբերությունների կարգավորման ուղղությամբ:

ԱՄՆ-Թուրքիա հարաբերություններում ժամանակի առումով վերջին խնդիրները կապված են Սև ծովում ամերիկյան ռազմական ներկայությանը թուրքական հակազդեցության, ինչպես նաև էներգակիրների հիմնական տարանցիկ պետություն լինելու նպատակից բխող ՌԴ-ի հետ հատուկ տիպի հարաբերություններ հաստատելու թուրքական դիվանագիտության ջանքերի հետ: Ռուսաստանը ողջունում է այս ֆայլերը մի շարք պատճառներով՝

ա) ձգտում է հեռացնել Թուրքիային ԱՄՆ-ից,

բ) ձգտում է Անկարայի ֆաղաֆականությունը հատկապես Վրաստանի ուղղությամբ ավելի կախյալ դարձնել Կրեմլից,

գ) ձգտում է համատեղ նավթագազային ֆաղաֆականություն ձևավորել ԵՄ-ի նկատմամբ,

դ) ձգտում է բացառել Անկարայի ակտիվացումը Ռուսաստանում իսլամի գործունե օգտագործելու հարցում:

Կան նաև բազմաթիվ այլ բնույթի պատճառներ, ինչպես օրինակ՝ Թուրքիայի զինված ուժերի գործողություններն Իրաֆյան Ֆուրդիստանում և սահմանի երկայնքով:

Սակայն, որքանով կարելի է դատել մի շարք ամերիկյան ազդեցիկ ֆաղաֆական գործիչների և դիվանագետների արտահայտություններից և հայտարարություններից, թուրքական ֆարոզությունն ԱՄՆ-ի ներսում և թուրքական կառավարության վարվելակերպը երկկողմանի բանակցությունների ընթացքում այժմ ընկալվում է որպես ամերիկյան արտաքին ֆաղաֆականության ներկայիս բարդությունների շահարկում: Մասնավորապես, դա վերաբերվում է Թուրքիայի ֆաղաֆականությանը Իրանի, Իրաֆի, Ռուսաստանի և էներգակիրների հետ կապված հարցերում:

Սակայն, անհրաժեշտ է հաշվի առնել ԱՄՆ-ում թուրքական ֆաղաֆականության ֆարոզական և լոբբիստական մեծ ներուժը, որը զգալիորեն անել է տարբեր իսրայելական լոբբիստական խմբերի աջակցության շնորհիվ:

Այդ իսկ պատճառով ՀՀ արտաքին ֆաղաֆականությունը իր հնարավորությունների շրջանակներում պետք է ձգտի հակազդել թուրքական ֆարոզությանը ԱՄՆ-ում՝ օգտագործելով թե՛ սիյուտիան կազմակերպությունները և թե՛ ՀՀ գիտնականների ու հասարակական կազմակերպությունների կապերը:

Կարևոր դեր կարող են խաղալ Միացյալ Նահանգներում իրականացված գիտաժողովների, սեմինարների, կլոր սեղանների ծրագրերը, որոնց ֆննարկումների հիմնական նյութը պետք է դառնա ոչ թե հակաթուրքականությունը, ինչպես դա այսօր հաճախ տեղի է ունենում, այլ՝ տարածաշրջանում ամերիկյան և եվրատլանտյան շահերի ֆննարկումը, Հայաստանի և ամերիկահայ համայնքի դերն այդ շահերին հասնելու գործում, հայ-ռուսական հարաբերությունները որպես միջոց ռուս-թուրքական հարաբերությունների զարգացմանը խոչընդոտելու և այլն: